

Materiały faktograficzne

Agnieszka Lisowska

Raport z analizy potencjału turystyczno-kulturowego miasta Kamienna Góra i powiatu kamiennogórskiego.

1. Dane dotyczące przebiegu badania.

Obszar badania: miasto na prawach powiatu- Kamienna Góra; powiat kamiennogórski

Lokalizacja: Województwo dolnośląskie

Zasięg: mikroregion

Metodologia: metoda oceny potencjału turystyczno- kulturowego mikroregionów zawarta w „ Mikos von Rohrscheidt A., 2010, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy.* (Wyd.2)Wyd. KulTour.pl, Poznań

Kwerenda źródłowa literatury i materiałów: styczeń 2014

Zapytania waloryzacyjne w obiektach i wizje lokalne: grudzień- styczeń 2014

Badania terenowe: grudzień- styczeń 2014

Przeprowadzający badania terenowe: Agnieszka Lisowska

Data wypełnienia formularza: 28-12.2013-15.01.2014r.

2. Formularz waloryzacyjny mikroregionu.

Kategoria I: Potencjalne cele turystyki kulturowej.

I.A. Zabytki:

I.A. a) Obiekty sakralne:

Historyczny zespół sakralny dużej wielkości Z (pierwsze dwa) (6)

Zespół klasztorny cystersów w Krzeszowie (6)

Historyczna znacząca świątynia innych religii ZD (6)

Dawny ewangelicki kościół Łaski z lat. 1709-1720 (kościół p.w. Matki Boskiej Różańcowej) w Kamiennej Górze (6)

Inna świątynia innych wyznań i religii Z (2)

Kościół Zielonoświątkowy w Kamiennej Górze (2)

Inny obiekt sakralny o znacznych walorach architektonicznych (za pierwsze trzy) (4)

Kościół Niepokalanego Poczęcia NMP w Raszowie z XV wieku z mauzoleum hrabiego von Schaffgotsch (najcenniejszy zespół sepulkralny na Śląsku) (4)

Kościół p.w. św. Augustyna w Ciechanowicach z XIII wieku (połączenie gotyku ze stylem manierystycznym, zespół epitafiów renesansowych i barokowych) (4)

Kościół św. Rodziny w Chełmsku Śląskim z XVII wieku (4)

I.A.b) Zamki i pałace:

Ruina historycznego zamku/ grodu/ pałacu D (za pierwsze trzy) (2)

Ruiny zamku Grodzko wzniesionego w 1508 roku w Kamiennej Górze (2)

I.A.c) Inne zabytkowe obiekty architektoniczne i techniczne:

Historyczny zespół urbanistyczny z rynkiem, zachowany we fragmentach (pierwsze dwa) (3)

Kamienna Góra- rynek z ulicami przyległymi (3)

Chełmsko Śląskie-rynek z kamieniczkami z XVIII i przełomu XVIII i XIX wieku (3)

Budynek o znacznych walorach architektonicznych Z (pierwsze trzy ****) (3)

Ratusz miejski w Kamiennej Górze wzniesiony w stylu renesansowym (3)

Ruiny fortyfikacji miejskich (1)

Fragmenty murów obronnych wznoszonych w XIV-XV wieku w Kamiennej Górze (1)

Zabytek techniki/ obiekt przemysłowy o znaczeniu krajowym ZD (pierwsze dwa *) (7)

„Dwunastu Apostołów”- zespół 11 zachowanych domów tkaczy w Chelmsku Śląskim (7)

Zabytek techniki/obiekt przemysłowy o znaczeniu regionalnym ZD (do trzech***) (3)

Projekt ARADO Zaginione Laboratorium Hitlera- kompleks podziemnych korytarzy pod miastem Kamienna Góra (3)

Dawny budynek reprezentacyjny zakładów tekstylnych F.V. Grunfelda w Kamiennej Górze (3)

I.A.d) Obiekty militarne

Dodatkowe punkty za obiekty dziedzictwa kulturowego:

Obiekt będący na polskiej liście pomników historii ZD (15)

Zespół dawnego opactwa cystersów w Krzeszowie (15)

Dodatkowe punkty za wszystkie obiekty wpisanych powyżej klas:

Za stałych przewodników obiektowych w j. polskim (po 2 pkt)

Projekt ARADO Zaginione Laboratorium Hitlera w Kamiennej Górze (2)

Zespół dawnego opactwa cystersów w Krzeszowie (2)

„Dwunastu Apostołów” - zespół 11 domów tkaczy w Chelmsku Śląskim (2)

Za minimum dwa języki obce w ofercie przewodników obiektowych (w pierwszych pięciu)(1pkt)

Projekt ARADO Zaginione Laboratorium Hitlera w Kamiennej Górze- język angielski i niemiecki (1)

Za możliwość zamówienia przewodnika obiektowego (pierwsze pięć*) (1pkt)

Zespół dawnego opactwa cystersów w Krzeszowie (1)

Własny materiał informacyjny w obiekcie, jak publikacje monograficzne, albumy (za pierwsze trzy obiekty) (1pkt)

„Dwunastu Apostołów”- zespół 11 domów tkaczy w Chelmsku Śląskim (1),

Zespół dawnego opactwa cystersów w Krzeszowie (1)

Projekt ARADO Zaginione Laboratorium Hitlera w Kamiennej Górze (1)

Własny materiał informacyjny w obiekcie w językach obcych (przynajmniej dwóch) w pierwszych trzech obiektach (1pkt)

Zespół dawnego opactwa cystersów w Krzeszowie – niemiecki, angielski, czeski(1)

Projekt ARADO Zaginione Laboratorium Hitlera- język angielski i niemiecki (1)

Za bardzo dobry stan konserwacji i estetyki najważniejszych trzech obiektów (1 do 2)

Wszystkie wymienione wyżej obiekty posiadają bardzo dobry stan konserwacji i estetyki (2)

I.B. Miejsca historyczne lub znaczące

I.B.a) Budowle historyczne i monumenty

Pomniki lub obiekty małej architektury o znaczeniu lokalnym (do trzech ****) (1)

Kamienny obelisk - pamiątka parady wojsk koalicji antynapoleońskiej, z 10 sierpnia 1813 roku w Kamiennej Górze (1)

Kamienny obelisk ku pamięci zmarłych, w bitwach koło Trutnova, z27 - 28 czerwca 1866 roku w Kamiennej Górze (1)

Miejsca historyczne o znaczeniu regionalnym, (do trzech**) (2)

Mauzoleum ku czci zamordowanych więźniów i jeńców wojennych w filii obozu koncentracyjnego Gross-Rosen oraz w obozach jenieckich (2)

Miejsca związane z biografią osób o regionalnym znaczeniu (pierwsze dwa) (1)

Tablica pamiątkowa wmurowana na kamienicy przy pl. Wolności 15 poety niemieckiego Johanna Christiana Gunthera mieszkającego i tworzącego w Kamiennej Górze (tytuł Poeta laureatus caesareus) (1)

I.B.b) Cmentarze historyczne

Nekropolia zbiorowa znanych osobowości w skali regionu (do trzech) (2)

Mauzoleum Piastów Świdnicko- Jaworskich w Krzeszowie (2)

Inny cmentarz zabytkowy z ciekawymi obiektami sztuki sepulkralnej *** (do dwóch) ZD (1)

Cmentarz żydowski z końca XVIII wieku przy ulicy Katowickiej- jeden z nielicznych i najlepiej zachowanych kirkutów na Śląsku (1)

I.C) Cenniejsze pojedyncze dzieła sztuki:

Pojedyncze obiekty sztuki o znaczeniu krajowym (do trzech) (5)

Ikona Matki Bożej Łaskawej w Krzeszowie- najstarsza na ziemiach polskich ikona (5)

Pojedyncze obiekty sztuki o znaczeniu regionalnym (do trzech*) (3)

Krzeszów, Kościół św. Józefa, dekoracja freskowa wnętrza autorstwa Michaela Willmanna, w tym Ołtarz Przodków Chrystusa z obrazami oraz „Pokłon Trzech Króli” (3)

I.D. Muzea i wystawy (w tym skanseny, galerie, muzea techniki)

Muzea o znaczeniu lokalnym (do trzech****) (2)

Muzeum Tkactwa w Kamiennej Górze (2)

Inne muzea typu skansenowskiego (za pierwsze dwa) (6)

„Dwunastu Apostołów” zespół 11 domów tkaczy w Chełmsku Śląskim (6)

„Dom pachnący chlebem” w Raszowie (6)

Zorganizowane w ostatnim roku wystawy czasowe o zasięgu regionalnym* (w sumie za pierwsze trzy) (2)

„Dolnośląski strój ludowy” Muzeum Tkactwa w Kamiennej Górze (2)

„Śląscy laboranci. Historia ziółolecznictwa w Karkonoszach” Muzeum Tkactwa w Kamiennej Górze (2)

„Srebra czar” Muzeum Tkactwa w Kamiennej Górze (2)

Organizacja Nocy Muzeów w regionie na mniejszą skalę * (3-9 placówek) (2)

Noc Muzeów organizowana przez Muzeum Tkactwa w Kamiennej Górze (2)

Przy wszystkich uwzględnionych powyżej muzeach i ekspozycjach **dodatkowe** punkty za:

Przewodnicy obiektowi stali (2)

Muzeum Tkactwa w Kamiennej Górze (2)

Przewodnicy obiektowi na wcześniejsze zamówienie (1)

Muzeum Tkactwa w Kamiennej Górze (1)

Mikroeventy dostępne na zamówienie grupowe podczas zwiedzania muzeum (pierwsze 2) (1)

Muzeum Tkactwa w Kamiennej Górze- lekcje muzealne (1)

Przy muzeach regionalnych i lokalnych punkty dodatkowe za:

Stałe godziny otwarcia (1)

Muzeum Tkactwa w Kamiennej Górze (1)

I.E. Eventy kulturowe

Regularne eventy kultury wysokiej o znaczeniu regionalnym (do dwóch) (4)

Międzynarodowy Przegląd Zespołów Teatralnych Domów Pomocy Społecznej w Kamiennej Górze (4)

Regularne eventy kultury masowej o znaczeniu regionalnym (do trzech) (4)

Jarmark Tkaczy Śląskich w Chełmsku Śląskim (4)

Złot Krasnali w Gorzeszowie (4)

Rajd ARADO. Tajemnice Kamiennej Góry (4)

I.G. Kulturowo znacząca oferta przyrodnicza:

Park krajobrazowy na terenie regionu (do trzech) (2)

Rudawski Park Krajobrazowy (2)

Rezerwat przyrody na terenie regionu (poza Parkami Narodowymi i Krajobrazowymi) – do trzech) (1)

Rezerwat geologiczno- krajoznawczy „Kruczy Kamień” (1)

Rezerwat geologiczny „Głazy Krasnoludków” (1)

Park miejski duży kulturowany (pow. od 4ha) bez obiektów sztuki* (za pierwsze dwa) (1)

Park miejski w Kamiennej Górze (1)

I.H. Szlaki kulturowe

Przebiegające przez region materialne lub realne szlaki turystyczne o znaczeniu krajowym (za pierwsze trzy) (6)

Szlak Cysterski (6)

Przebiegające przez region materialne lub realne szlaki turystyczne o znaczeniu regionalnym (za pierwsze dwa) (3)

Sudecka Droga św. Jakuba (3)

Szlak Tkaczy (3)

Wirtualne szlaki turystyczne przebiegające przez teren regionu (pierwsze trzy) (2)

Via Sacra (2)

Podziemne trasy turystyczne stale dostępne na terenie regionu (7)

Podziemna trasa turystyczna w Kamiennej Górze (ARADO) (7)

Kategoria II: Elementy obsługi turystycznej

II.A. Informacja turystyczna:

Informacja turystyczna na miejscu, regularnie czynna (2)

Centrum Informacji Turystycznej w Kamiennej Górze (2)

Informacja w językach obcych (za każdy język do trzech) (1)

Informacja w języku angielskim i niemieckim (2)

Przewodnicy miejscy lub terenowi na zamówienie (3)

PTTK Ziemi Kamiennogórskiej (3)

Aktualny własny materiał informacyjny wysokiej jakości na temat regionu lub miejscowości (ogólnie) (2)

Materiał informacyjny w zakresie kalendarzy imprez, informatorów użytkowych, map etc. (2)

Wersje obcojęzyczne materiału informacyjnego wysokiej jakości (każdy język do trzech) (1)

Materiały w języku angielskim i niemieckim (2)

Pozostały* aktualny materiał informacyjny (1)

Ulotki informacyjne miejscowości i atrakcji regionu (1)

Wersje obcojęzyczne pozostałego materiału informacyjnego *(od 2 języków) (1)

Ww. materiały są dostępne w języku angielskim i niemieckim (1)

II.B. Infrastruktura turystyczna

Hotele 5,4,3,2,1- gwiazdkowe, hostele, schroniska, kwatery zorganizowane

Brak hoteli w kat. 5*;4*;3*, - w sumie za hotele: (6);

Hotel Karkonosze 2* w Kamiennej Górze (2)

Hotel Krokus 2 * w Kamiennej Górze (2)

Hotel i Restauracja Lubavia 1* w Lubawce (2)

Kwatery zorganizowane (pensjonaty, gospodarstwa agroturystyczne, gościnice, zajazdy)(6)
Agroturystyka Mitex w Gorzeszowie (2)
Zajazd Oleńka w Ptaszkowie (2)
Gościniec Rudawski (2)
Schroniska (2)
Niepubliczne Szkolne Schronisko Młodzieżowe „Lubawka” (2)
Inne restauracje (za pierwszy obiekt) (1)
Ratuszowy Spiż w Kamiennej Górze (1)
Dodatkowe punkty za restauracje otwarte po godzinie 22 (za pierwszą) (1)
Restauracja Piramida w Chełmsku Śląskim (godz. otwarcia 14-24) (1)
Bistra, bary (za pierwszy obiekt) (1)
Pub 13 Kamienna Góra (1)
Możliwość wynajęcia na miejscu autokaru, minibusa, samochodu (pierwsze dwie oferty) (2)
PKS Kamienna Góra (2)

II.C. Infrastruktura komunikacyjna

Inny* dworzec kolejowy na miejscu (za pierwszy) (2)
PKP Kamienna Góra (2)
Dworzec autobusowy na miejscu (za pierwszy) (2)
PKS Kamienna Góra (2)
Droga ekspresowa lub droga główna krajowa w odległości mniej niż 10 km (pierwsze 2) (2)
Droga krajowa 5 Świecie - Lubawka (przez Kamienną Górę)(2)
Droga wojewódzka nr 367 Jelenia Góra- Wałbrzych (2)
Całodobowa oferta taxi na miejscu (1)
Radio Taxi Sudety Kamienna Góra (1)

II.D. Promocja turystyczna:

Samodzielny udział regionu lub innych podmiotów w krajowych targach turystycznych* (za każde stoisko do trzech) (2)

Międzynarodowe Targi Turystyczne TOURTEC (stoiska m. in.. Gmina Lubawka, Miasto Kamienna Góra, Gmina wiejska Kamienna Góra, LGD Kwiat Lnu, sztolnia Arado, PKS Kamienna Góra etc.) (6)

Kategoria III: Pozostała oferta czasu wolnego:

III.A. Instytucje Kultury

Stała oferta koncertów muzycznych* (za pierwszą ofertę) (2)
Oferta Centrum Kultury- „Walentynkowy koncert życzeń” (także „Kamienna Góra in rock” etc.) (2)
Kino stałe (za pierwszy obiekt) (2)
Kino Szarotka w Kamiennej Górze (2)

III.B. Atrakcje krajobrazowe

Góry ze znakowanymi szlakami turystycznymi na terenie regionu (2)
Rudawy Janowickie (2)
Pomniki przyrody (za pierwsze dwa) (1)
Diabelska maczuga (1)

III.C. Oferta sportowa, edukacyjna i rekreacyjna

Baseny kryte ogólnodostępne (za pierwszy obiekt) (2)
Basen sportowy w Miejskim Centrum Kultury Fizycznej w Kamiennej Górze (2)

Stała oferta kursów językowych ogólnodostępnych (za pierwszą ofertę) (2)
Door Szkoła Językowa w Kamiennej Górze (2)
Stałe centra sportowe z ofertą ogólnodostępną (za pierwszy obiekt) (2)
Miejskie Centrum Kultury Fizycznej w Kamiennej Górze (2)
Stadiony sportowe (za pierwszy obiekt) (1)
Stadion sportowy „Olimpia” w Kamiennej Górze (1)
Szkoły i szkolenia sportowe ogólnodostępne (jeździeckie, lotnicze i inne) (pierwsze dwa) (1)
Stacja narciarska- Czarnów (1)
Górska turystyka konna i hipoterapia „Koniewo (nauka jazdy)(1)
Lodowiska sezonowe * (za pierwszy obiekt) (1)
Lodowisko przy ul. P. Ściegiennego w Kamiennej Górze (1)

Kategoria IV: Inne czynniki wspierające turystykę kulturową:

IV.E. Zagraniczne partnerstwa miast i regionów:

Istnienie zagranicznych związków partnerskich regionu lub jego miejscowości (pierwsze cztery) (1)
Trutnov (Czechy), Wolfenbüttel (Niemcy), Bitterfeld-Wolfen (Niemcy), Vierzon (Francja), Ivangorod (Rosja), Ikast (Dania) (4)

Suma punktów:

Potencjalne cele turystyki kulturowej (kategoria I): 175

Elementy obsługi turystycznej (kategoria II): 45

Pozostała oferta czasu wolnego (kategoria III): 17

Inne czynniki wspierające turystykę kulturową (kategoria IV) : 4

Razem za wszystkie kategorie: 241 pkt.

3. Interpretacja wyników analizy potencjału:

W poniższej tabeli przedstawiono w sposób szczegółowy zestawienie punktacji dla poszczególnych kategorii oraz podkategorii w związku z przeprowadzoną analizą. Wykonane zestawienie umożliwi wykazanie potencjału powiatu pod względem znaczenia poszczególnych kategorii walorów, a także ustalenie i w konsekwencji ocenę stopnia organizacji infrastruktury i obsługi ruchu turystycznego na terenie regionu. W dalszej części opracowania zamieszczono szczegółową analizę uzyskanych wyników. Miasto i powiat ziemski potraktowano całościowo ze względu na fakt silnego oddziaływania miasta na prawach powiatu na całe starostwo. W niniejszej analizie posłużono się zatem dla określenia całego regionu pojęciem „powiat”.

Tabela 1. Punktacja ustalona w poszczególnych zakresach badania

Kategoria	Podkategoria	Uzyskane punkty	Maks. ilość punktów
I. Potencjalne cele turystyki kulturowej	I.A. Zabytki, w tym:	88	475
	I.A.a) obiekty sakralne	26	122
	I.A.b) zamki i pałace	2	108
	I.A.c) inne zabytkowe obiekty architektoniczne i techniczne	23	140
	I.A.d) obiekty militarne	15	18
	I.A.e) dodatkowe punkty	15	85
	I.B. Miejsca historyczne lub znaczące, w tym:	9	240
	I.B.a) budowle historyczne i monumenty	5	102
	I.B.b) cmentarze historyczne	3	56
	I.C. Pojedyncze dzieła sztuki	8	72
	I.D. Muzea i wystawy	22+5	115+90
	I.E. Eventy kulturowe	16	150
	I.F. Funkcjonujące zakłady przemysłowe	0	16
	I.G. Kulturowo znacząca oferta przyrodnicza	5	53
	I.H. Szlaki kulturowe	21	106
	RAZEM za kategorię I	175	1245
II. Elementy obsługi turystycznej	II.A. Informacja turystyczna	13	17
	II.B. Infrastruktura turystyczna	19	51
	II.C. Infrastruktura komunikacyjna	9	32
	II.D. Promocja turystyczna	6	14
	RAZEM za kategorię II	47	114
III. Pozostała oferta czasu wolnego	III.A. Instytucje kultury	4	12
	III.B. Atrakcje krajobrazowe	3	14
	III.C. Oferta sportowa, edukacyjna i rekreacyjna	10	13
	RAZEM za kategorię III	17	37
IV. Inne czynniki wspierające turystykę kulturową	IV.A. Instytucje w regionie	0	15
	IV.B. Oferta turystyki zdrowotnej w regionie	0	16
	IV.C. Oferta turystyki biznesowej w regionie	0	11
	IV.D. Oferta shoppingu w regionie	0	11
	IV.E. Zagraniczne partnerstwa miast i regionów	4	4
	RAZEM za kategorię IV	4	57
SUMA	wszystkie kategorie	241	1453

Wnioski z analizy

Uzyskany wynik w części dotyczącej potencjalnych celów turystyki kulturowej (kategoria I) umożliwia sklasyfikowanie powiatu w kategorii obszarów o średnim potencjale turystyczno-kulturowym. Biorąc pod uwagę szczegółowe rozbięcie na poszczególne podkategorie łatwo zauważyć, że w o potencjale turystyczno- kulturowym regionu decyduje kilka typów atrakcji o słabszym oddziaływaniu, z czego jednak w dużym stopniu oddziałują obiekty o szczególnych walorach architektonicznych, jak również obiekty sakralne, które powiat promuje dość silnie. Bezdyskusyjnie główną atrakcją mikroregionu stanowi z pewnością dawny zespół opactwa cystersów w Krzeszowie.

Region położony w Kotlinie Kamiennogórskiej, a więc w otoczeniu gór i terenów o znacznie zróżnicowanej rzeźbie mógłby z powodzeniem stanowić także destynację turystyki

wypoczynkowo- rekreacyjnej. Jednak jak się okazuje, po wnikliwej analizie zarówno związanej z waloryzacją przedstawioną w niniejszym opracowaniu jak i oferty regionu, trudno jednoznacznie określić, co jest lub też mogłoby się stać głównym produktem turystycznym powiatu kamiennogórskiego. Oczywiście powiat zarówno pod względem kulturowym jak i przyrodniczym posiada znaczący potencjał turystyczny, jednak niekoniecznie jest on wykorzystywany w odpowiedni sposób. Posiadający status Pomnika Historii i kandydujący do wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, zespół sakralny w Krzeszowie, nazywany też perłą europejskiego baroku, jest najcenniejszym obiektem tego typu na obszarze Śląska i jednocześnie najbardziej znanym zabytkiem ziemi kamiennogórskiej. Poza nim na uwagę zasługują również: kościół Matki Boskiej Różańcowej w Kamiennej Górze (wzniesiony pierwotnie jako jeden z Kościołów Łaski), kościół Wniebowzięcia NMP w Lubawce, Kościół Św. Katarzyny w Marciszowie ze wspinałym wyposażeniem, Kościół Świętej Rodziny w Chełmsku Śląskim (druga po Krzeszowie najcenniejsza barokowa budowla w mikroregionie), kościół Św. Piotra i Pawła w Kamiennej Górze (z drewnianym, polichromowanym tryptykiem), wśród budowli świeckich: ratusze w Lubawce oraz Kamiennej Górze oraz całe zespoły urbanistyczne Kamiennej Góry i Chełmska Śląskiego. Warto zwrócić uwagę, że powiat to także region bogaty w różnego rodzaju obiekty specyficzne, charakterystyczne czy tajemnicze. Do takowych z pewnością zaliczyć należy w pierwszej kolejności tajemniczy kompleks podziemnych korytarzy wybudowanych pod miastem Kamienna Góra z udziałem więźniów filii obozu koncentracyjnego Gross Rosen, o do dziś niewyjaśnionym przeznaczeniu. Projekt ARADO (taką nazwę nosi dziś ten kompleks) promuje się jako zaginione „laboratorium Hitlera”, a wzorcowa organizacja tego miejsca może być uznana za dobry przykład planowania turystycznego. Kolejnym -charakterystycznym z uwagi na przeszłość historyczną regionu i jego związki z przemysłem włókienniczym - jest zespół 11 przetrwałych do dziś domków tkaczy śląskich, nazywany też „Dwunastoma Apostołami”. Wzniesione w zabudowie szeregowej, do dziś stanowią atrakcję turystyczną Chełmska Śląskiego, funkcjonując jak swego rodzaju skansen, umożliwiając turystom pozyskanie wiedzy na temat procesów technologicznych wytwarzania płótna, a także warunków życia i pracy tkaczy, wraz z możliwością samodzielnego utkania płótna na starych krosnach. W każdym domku, udostępnionym, do zwiedzania znajduje się inna atrakcja włącznie z kawiarenką, w której można odpocząć i podziwiać okoliczny krajobraz. Podobnie w Raszowie można sprawdzić jak niegdyś na wsiach wypiekano chleb - w „Domu pachnącym chlebem”. W starej izbie chlebowej organizuje się warsztaty wypieku oraz pokazy, zimą psie zaprzęgi przewiozą turystów, dla najmłodszych w sali na piętrze „ciotka Agata” opowiada bajkę o „Chlebusiu raszowskim”. Na koniec warto oczywiście wspomnieć o Muzeum Tkactwa zlokalizowanym w Kamiennej Górze, którego przewodnim tematem działalności jest tematyka związana z włókiennictwem i przemysłem tekstylnym charakterystycznym dla tej części Sudetów.

W ocenie potencjału turystycznego należy uwzględnić konsekwencje wynikające z położenia regionu w obrębie różnych struktur geologicznych czy geomorfologicznych. Jednak atrakcyjność wynikająca z dynamiki krajobrazu jest w obrębie powiatu zasadniczo mało lub w ogóle nie wykorzystywana. Warto wskazać konkretne obiekty, którym należałoby poświęcić nieco więcej uwagi. Wiele z nich stanowi kulturowo znaczącą ofertę przyrodniczą, jak parki krajobrazowe – Rudawski Park Krajobrazowy czy rezerваты przyrody jak „Głazy Krasnoludków” w Gorzeszowie czy „Kruczy Kamień”. Obok nich należy wspomnieć o zespole kolorowych jezior w Wieściszowicach, będących pozostałością dawnych wyrobisk pokopalnianych, zalanych wodą i na skutek budowy dna zabarwionych na różne kolory (purpurowe, błękitne i szmaragdowe).

Dla wykorzystania potencjalnej atrakcyjności mikroregionu niezbędne będzie uzupełnienie infrastruktury, w szczególności komunikacyjnej. Aktualnie przez analizowany obszar, położony przy dawnych głównych szlakach handlowych przebiega droga krajowa

nr 5 (Świecie- Lubawka i granica z Czechami) oraz droga wojewódzka nr 367 łącząca DK 5 z innymi ciągami komunikacyjnymi. Oferta transportu osobowego w mikroregionie pozostawia wiele do życzenia, w zasadzie tworzy ją PKS Kamienna Góra. Siedziba władz powiatowych i największy ośrodek miejski - Kamienna Góra, nie posiada węzłowego dworca kolejowego, pozostając stacją pośrednią na trasie pociągów kilku relacji. W mieście brak komunikacji miejskiej, co znacznie utrudnia przemieszczanie się po jego dość rozległym obszarze. Biorąc pod uwagę znaczenie dostępności komunikacyjnej dla eksploatacji turystycznej obszarów, jest to duży mankament powiatu w zakresie rozwoju turystyki.

Rozwój oferty turystycznej mikroregionu w najbliższym okresie będzie zależał od różnorodności i rozlokowania infrastruktury noclegowej oraz gastronomicznej. Powiat dysponuje ofertą licznych miejsc noclegowych, jednak w przeważającej mierze tworzą ją obiekty agroturystyczne i ośrodki wypoczynkowe, co uwarunkowane jest specyfiką powiatu (przeważający wiejski charakter, z dwoma zaledwie miastami - Kamienną Górą oraz Lubawką). Uboga jest oferta na średnim poziomie, zupełnie brak oferty o wyższym poziomie komfortu. Funkcjonujące hotele posiadają kategorię 1* lub 2*. Oznacza to brak możliwości zatrzymania turystów o wyższych wymaganiach poza czasem zwiedzania interesujących ich obiektów. Innym problemem jest niedostateczna w stosunku do możliwości propozycja spędzania czasu wolnego. Region nie dysponuje stałą ani okresową ofertą teatralną ani profesjonalnymi placówkami muzycznymi. W Kamiennej Górze działa jedno kino („Szarotka”), natomiast cała oferta kulturalna skupia się w lokalnym Centrum Kultury, które organizuje koncerty, spotkania teatralne, festiwale tańca etc. Oferta sportowa i rekreacyjna dobrze wykorzystuje korzystne położenie regionu i sprzyja aktywnemu wypoczynkowi, dodatkowo powiat zapewnia także innego rodzaju atrakcje w tym zakresie. Do dyspozycji turystów oddano kryte pływalnie (jedną samodzielną i jedną działającą w ramach Miejskiego Centrum Kultury Fizycznej), ponadto boiska, stadiony, korty tenisowe i inne obiekty. Średnio zróżnicowana jest oferta eventowa powiatu: prócz wydarzeń religijnych w krzeszowskim sanktuarium (skierowanych do pielgrzymów) odbywa się tu szereg imprez stałych, atrakcyjnych zarówno dla mieszkańców jak i potencjalnie dla turystów m.in.: „Zdobycza Góry Parkowej”- bieg z historią w tle, Rajd Arado - Tajemnice Kamiennej Góry, Parada Strachów Polnych, Jarmark Tkaczy Śląskich czy Święto Mleka.

Ziemia Kamiennogórska posiada stosunkowo dobrą promocję turystyczną. Odbywa się ona głównie w przestrzeni Internetu, te działania uzupełnia coroczny udział w Międzynarodowych Targach Turystycznych TOURTEC, organizowanych w pobliskiej Jeleniej Górze. Portal informacyjny powiatu posiada logiczny układ, zamieszcza najpotrzebniejsze fakty, kontakty i wskazówki, zawiera też odnośniki do głównych atrakcji Ziemi Kamiennogórskiej, których zlinkowany podstrony są zwykle opracowane w atrakcyjny sposób. Region nie odznacza się żadnymi walorami o charakterze zdrowotnym czy leczniczym, brak atrakcyjnej oferty shoppingowej, nie istnieje oferta sprzedaży specyficznych produktów regionalnych, znanych przynajmniej na skalę krajową. Kamienna Góra nawiązała współpracę partnerską z ośrodkami miejskimi Niemiec, Francji, Rosji, Czech oraz Danii na różnych płaszczyznach w tym także w zakresie turystyki.

Tworząc regionalny produkt turystyczny należałoby w pierwszej kolejności podjąć próbę rozwiązania problemów komunikacyjnych związanych zarówno z dojazdem do miasta powiatowego, jak i możliwości podejmowania zeń wypraw w dowolnym kierunku. Bez poprawy infrastruktury komunikacyjnej największe nawet atrakcje pozostaną poza zasięgiem rosnącego odsetka turystów, nie preferujących poruszania się własnym samochodem. Warto uporządkować ofertę turystyczną powiatu z wykorzystaniem tych obiektów, które są w dobrym stanie i już funkcjonują jako atrakcje, są dostępne i są lub mogą stać się magnesem turystyczno- kulturowym. W oparciu o nie i z udziałem gestorów usług noclegowych oraz gastronomicznych należałoby stworzyć system eksploatacji turystycznej o statusie szlaku realnego (multitematycznego), posiadający alternatywne (np. rowerowe,

piesze) trasy łączące poszczególne obiekty i wykorzystujący także atrakcje krajobrazowe i – szerzej – przyrodnicze, stanowiące dodatkowy atut obszaru. Po odpowiednim przygotowaniu i (zabezpieczenie, oznaczenie, udostępnienie, opisanie) dodatkowymi atrakcjami mogą stać się także obiekty przemysłowe lub zabytki techniki. W ramach pakietów okolicznościowych dla turystów indywidualnych można wykorzystać w określonych dniach roku funkcjonujące imprezy tematyczne w regionie, przyciągając do uczestnictwa w nich turystów i organizując im w ramach spędzanego tu czasu zwiedzanie okolicy.

4. Powiat Kamiennogórski jako destynacja turystyki kulturowej.

Różnorodność walorów ziemi kamiennogórskiej pozwala na uprawianie tu co najmniej kilku form turystyki kulturowej. Najbogatszą ofertę znajdują tu zwolennicy turystyki dziedzictwa kulturowego w powiązaniu z turystyką religijną (w tym pielgrzymkową), podróży tematycznych, turystyki obiektów przemysłowych i technicznych oraz popularnej turystyki eventowej.

Turystyka dziedzictwa kulturowego i turystyka religijna

Region kamiennogórski może poszczycić się jednym z bardziej znanych Pomników Historii, nadal funkcjonujących jako obiekty sakralne (mającym status diecezjalnego sanktuarium). Jest to zespół dawnego opactwa cysterskiego w Krzeszowie. Głównym obiektem tego kompleksu jest kościół klasztorny Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny lub też Łaski Matki Bożej. Określany mianem europejskiej perły baroku zespół klasztorny jest jednym z najdoskonalszych obiektów tego typu z perfekcyjnie dopracowanymi detalami architektonicznymi, malarskimi jak i rzeźbiarskimi. Aż do sekularyzacji w 1810 roku opactwo było ważnym ośrodkiem kulturalnym całego regionu. Obiekt imponuje z pewnością rozmiarami i stroną wizualną. Tematyka malowideł nawiązuje do wydarzeń biblijnych oraz z dziejów zakonu cysterskiego. Na wyposażeniu kościoła są m.in. dzieła znanych rzeźbiarzy F.M. Brokoffa i A. Dorasila, A.Lachela oraz malarzy: P. Brandla, M. Willmanna i J. Schefflera. Wnętrze zdobią rzeźbione ołtarze, w tym ołtarz główny z obrazem Matki Bożej Łaskawej. Tutejszy, uważany za cudowny, obraz Bogurodzicy datowany jest na XIII wiek i tym samym jest najstarszą w Polsce ikoną, starszą o 200 lat od tej z Częstochowy. Dopelnienie całości bogactwa wyposażenia kościelnego stanowią największe w Europie barokowe organy (Michała Englera Młodszego) z rzeźbiarsko rozbudowanym prospektem dzieła A. Dorasila. W sanktuarium umieszczono Mauzoleum Piastów Świdnicko- Jaworskich - głównych fundatorów obiektu.

W skład zespołu dawnego opactwa cystersów wchodzi także kościół św. Józefa, stanowiący pomieszczenie dla ponad pięćdziesięciu fresków związanych z kultem świętego Józefa, autorstwa największego śląskiego malarza, Michaela Willmanna. Kolejną atrakcją dla zwiedzających jest z pewnością Grób Pański, będący kopią grobu Jezusa Chrystusa z bazyliki w Jerozolimie, z okresu XII- XVI wieku. Niestety wnętrze nie ma oświetlenia, co nieco utrudnia zwiedzanie. Kolejny obiekt, interesujący zwłaszcza dla pielgrzymów, to Krzeszowska Kalwaria - zespół trzydziestu trzech drewnianych kapliczek pochodzący z II połowy XVII wieku. Cała droga ma łączną długość 5 km, zaczyna się jak i kończy w zespole klasztornym i rozpościera się na terenie płaskim wśród pól i lasów. Krzeszowska Kalwaria jest najstarszą i drugą co do wielkości na Śląsku (po Wambierzycach).

Drugim ważnym obiektem sakralnym o cennych walorach architektonicznych i historycznych jest dawny kościół ewangelicko – augsburski w Kamiennej Górze, wzniesiony pierwotnie jako jeden z sześciu tzw. „Kościołów Łaski”. Gmach zbudowano w stylu barokowym na planie krzyża greckiego, z kopułą na skrzyżowaniu naw oraz wieżą zlokalizowaną nad wejściem do świątyni. Cenne i interesujące dla turysty są także: kościół

parafialny Wniebowzięcia NMP w Lubawce (z ołtarzem autorstwa J. Lachela), a także kościół parafialny Świętej Rodziny w Chełmsku Śląskim z pochodzącą z XVI wieku szkołą parafialną, wybudowaną na planie kwadratu z fasadami zdobionymi renesansową dekoracją sgraffitową, co stanowi unikat na skalę krajową.

Istotnym atutem z punktu widzenia religijnej turystyki kulturowej jest fakt przebiegania przez teren powiatu szlaków kulturowych o profilu religijnym, o których szerzej będzie wspomniane w dalszej części analizy.

Turystyka dziedzictwa kulturowego skupia także swoje zainteresowania na obiektach o charakterze świeckim. Na uwagę pod tym względem zasługuje kamiennogórski tzw. Nowy Ratusz, projektu wrocławskich architektów Gatze i Böttchera ukończony ostatecznie w 1905 r. Ponadto na omawianym obszarze można zobaczyć liczne rezydencje, w tym pałace, m.in. w Sędziszawiu, Jawiszowie Kochanowie, Miskowicach, w Raszowie, Ciechanowicach oraz w Szarocinie. Niestety wszystkie obiekty są niedostępne do zwiedzania i nie przystosowane do obsługi ruchu turystycznego.

Kamiennogórskie dziedzictwo baroku współtworzą także zespoły urbanistyczne: kamiennogórski rynek otoczony kamieniczkami z XVII i XVIII wieku, oraz rynek w Chełmsku Śląskim. W jednej z rynkowych kamienic w Kamiennej Górze znajduje się obecnie Muzeum Tkactwa, w którym turysta może poznać także historię miasta.

Podróże tematyczne

Wszystkie ważniejsze szlaki kulturowe, przebiegające przez analizowany region posiadają profil religijny. Są to :Szlak Cysterski (pętla śląska), Sudecka Droga św. Jakuba oraz wirtualny szlak transgraniczny Via Sacra.

Szlak Cysterski przebiegający przez Dolny Śląsk jest elementem Europejskiego Szlaku Kulturowego i rozpoczyna się po prawej stronie Odry, obejmując obiekty w Trzebnicy, Henrykowie, Kamieńcu Żąbkowickim, Bardo, Świdnicy, opisany powyżej zespół w Krzeszowie, dalej w Jeleniej Górze - Cieplicach, Słupie, Legnicy oraz Lubiążu. Podróżowanie tym szlakiem jest nie tylko okazją do poznania wycinka historii zakonu cysterskiego w Europie Środkowej, ale i wybitnych walorów dziedzictwa kulturowego, jakie pozostawili cystersi na ziemiach polskich.

Kolejnym szlakiem przebiegającym przez region jest licząca 105 km długości Sudecka Droga św. Jakuba, która *de facto* nawiązuje do historycznych traktów prowadzących na zachód przez południowe krańce Dolnego Śląska, wykorzystywanych także przez wędrujących do Composteli pielgrzymów. Początek swój bierze ona właśnie w jednym z najbardziej znanych sanktuariów średniowiecznych tej ziemi - w Krzeszowie i dalej - wykorzystując stare drogi i ścieżki Sudetów Zachodnich - prowadzi do Lubania. Na historycznej granicy z Górnymi Łużycami łączy się z *Camino de Santiago* w Polsce: Drogą św. Jakuba Gniezno- Zgorzelec- Praga oraz Drogą św. Jakuba *Via Regia*. Odtworzony szlak ten jest interesującą propozycją dla karkonoskich pielgrzymów, którzy dalej mogą przemieszczać się w kierunku zachodnim przez Saksonię.

Ostatnim szlakiem, posiadającym jednak na terenie Polski zaledwie status propozycji wirtualnej jest *Via Sacra* łącząca unikalne budowle sakralne oraz skarby sztuki znajdujące się na styku trzech krajów - Niemiec, Polski oraz Czech. Trasa przebiega wzdłuż starych dróg handlowych i pielgrzymkowych Górnych Łużyc, Dolnego Śląska oraz Północnych Czech. Podążając tym szlakiem turysta ma szansę skonfrontować się z walorami i narracjami wiążącymi się z dziejami religii i kultu tej części Europy Środkowej, w tym architektury i sztuki sakralnej, elementami wierzeń a także wydarzeniami, wspólnotami i bohaterami ruchów i konfliktów religijnych. Prócz Krzeszowa szlak łączy m. in. niemieckie Zittau, Herrnhut i Goerlitz, czeskie Mnichowo Hradiste i Hejnice, polskie Karpacz, Jelenią Górę i Jawor.

Turystyka obiektów przemysłowych i technicznych

Obszar kamiennogórski, jak zresztą całe Sudety Zachodnie, przez wieki związany był z przemysłem tkackim. Dobrą okazję dla poznania w miejscu autentycznym historycznych technologii wyrobu płótna stanowi oferta Domów Tkaczy Śląskich („Dwunastu Apostołów”) w Chełmsku Śląskim. To zespół drewnianych domów wzniesionych w 1707 roku przez tkaczy pochodzących z Czech. Domy zbudowane w konstrukcji ryglowej pełniły funkcję warsztatów tkackich, ale również mieszkań dla rzemieślników. Ich lokalizacja nie jest dziełem przypadku, lecz dowodem na dobre rozpoznanie terenu i wykorzystanie warunków tam panujących do wyrobu płótna. Obecnie domy używane są normalnie, dla turystów natomiast dostępny jest Dom nr 15, gdzie znajduje się siedziba Stowarzyszenia na Rzecz Rozwoju Chełmska Śląskiego „Tkacze Śląscy”. Tu można zwiedzić zrekonstruowaną izbę tkacką, która umożliwi zapoznanie się z historią jak i tradycją tkactwa. Atrakcją jest ukończenie skróconego „kursu” tradycyjnego tkactwa. W innym z domów można zobaczyć wystawę artystycznych wyrobów z materiałów ekologicznych oraz wystawę produktów lokalnych Ziemi Kamiennogórskiej lub wypocząć i podziwiać krajobraz w kawiarni zlokalizowanej w jednym z „Dwunastu Apostołów”. Także w samej Kamiennej Górze można zobaczyć zabytkową kamienicę będącą niegdyś siedzibą reprezentacyjną Zakładów Tekstylnych Grundfelda.

Zupełnie odmienną atrakcją, ale również o charakterze technicznym (jak się przypuszcza) jest przedsięwzięcie o nazwie Projekt ARADO - Zaginione laboratorium Hitlera. Ciągące się pod miastem tajemnicze podziemia to w większości zasypane już labirynty korytarzy, które powstały dzięki pracy więźniów obozów koncentracyjnych. Kompleks pod Górą Parkową jest jednym z najlepiej zachowanych i jednocześnie najciekawszym podziemnym korytarzem z okresu ostatniej wojny. Przeznaczenie jak i data budowy nie jest do końca dobrze znana. Problemem w rozwijaniu turystyki industrialnej na ziemi kamiennogórskiej jest brakująca promocja - zwrócenie uwagi na już funkcjonujące i dobrze zorganizowane obiekty pozwoliłoby nie tylko na uzyskanie lepszych efektów ekonomicznych, ale również dałoby lepsze efekty dla promocji regionu.

Popularna turystyka eventowa

Różnorodność tematyczna imprez cyklicznych organizowanych w powiecie może być przyczynkiem do rozwoju popularnej turystyki eventowej. Poniżej zostaną wymienione niektóre z nich: "Zdobywca Góry Parkowej" to bieg przełajowy z historią w tle, Rajd Arado kieruje uwagę na tajemnicach Kamiennej Góry. Majówka, Biesiada Krzeszowska, Diecezjalny Festiwal Piosenki Religijnej i Patriotycznej, Parada Strachów Polnych, Złot Krasnali, Jarmark Tkaczy Śląskich, Święto Mleka jak i Otwarty Turniej Tańca - to ważniejsze imprezy organizowane w ramach regionu. Obok nich jest organizowanych wiele wydarzeń o charakterze sportowym.

Ważną rolę jako animator życia kulturalnego odgrywa Kamiennogórskie Centrum Kultury, którego podstawowym celem jest tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa społeczeństwa lokalnego w życiu kulturalnym. W kontekście szans dla turystyki kulturowej, warto zastanowić się nad wykorzystaniem potencjału Centrum i włączyć je w działania na rzecz tworzenia oferty eventowej dla turystów, zważywszy na fakt, że organizowane z jego udziałem imprezy są w części zgodne z dominującym profilem dziedzictwa kulturowego i typami funkcjonujących atrakcji, współtworząc w ten sposób specyfikę tego obszaru jako destynacji turystyki kulturowej.